

“TISU ilmiy
tadqiqotlari
xabarnomasi”
ilmiy-uslubiy jurnali

<https://lib.tisu.uz>
ISSN 0000-0000

Ёрматов Фахриддин Жойловович,
Термиз иқтисодиёт ва сервис университети
доценти, тарих фанлари номзоди
E-mail: faxriddinyormatov73@gmail.com

ЎЗБЕКИСТОНДА НУРОНИЙЛАРНИ ҲАР ТОМОНЛАМА ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ТИЗИМИ ТАРИХИДАН

Аннотация: Мазкур мақолада Ўзбекистонда мустақилликнинг илк даврларидан ҳозирги кунгача нурунийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш бўйича ишлаб чиқилган чора-тадбирлар ҳамда амалга оширилган ишлар ҳақида кенг қамровли маълумотлар келтирилган. Шунингдек, нурунийларнинг ёш авлод тарбиясидаги ўрни, маҳаллаларда маънавий муҳитни янада яхшилашнинг энг самарали тизими сифатида йўлга қўйилган “Ҳар бир нуруний - беш нафар ёшга мураббий” тамойили асосида олиб бораётган ишлари баён қилинган. Мақолани ёзишда архив материаллари ва кўплаб китоблар ҳамда матбуот нашрларида эълон қилинган маълумотлар ўрганилиб, таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: Нурунийлар, қўллаб-қувватлаш, ижтимоий ҳимоя, қонун, қарор, фармон, кам таъминланган, жамғарма, ногирон.

ИЗ ИСТОРИИ ВСЕСТОРОННЕЙ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ СТАРШЕГО ПОКОЛЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА “НУРОНИЙ”

Аннотация: В данной статье приводятся весомые сведения о мерах и реализованных работах, разработанных по всесторонней поддержке представителей старшего поколения Узбекистана с первых дней независимости до настоящего времени. Также излагаются работы, проводимые на основе принципа “Каждый нуруний - представитель старшего поколения - является наставником для пяти молодёжи”, который налажен и считается самой эффективной системой дальнейшего улучшения духовной атмосферы в махаллях и значимой роли в воспитании подрастающего поколения. При написании статьи изучены и анализированы архивные материалы, книги, а также материалы газетных изданий,

Ключевые слова: Нуруний-представители старшего поколения, поддержка, социальная защита, закон, постановление, указ, малобеспеченные, фонд, инвалиды.

FROM THE HISTORY OF THE COMPREHENSIVE SUPPORT SYSTEM FOR THE OLDER GENERATION IN UZBEKISTAN

Annotation: This article provides comprehensive information about the measures developed for the comprehensive support of the older generation in Uzbekistan from the early days of Independence to the present day, and about the work carried out. Also, the role of the older generation in the education of the young generation, their work based on the principle of “Each older generation is a mentor to five young people”, which was established as the most effective system for further improving the spiritual environment in the neighborhoods, was described. In writing the article, archival materials and information published in many books and press publications were studied and analyzed.

Key words: the older generation, support, social protection, the president, law, decision, decree, underprivileged, fund, disabled.

Кириш.

Халқимизда кексаларга ҳурмат ва эҳтиром кўрсатиш ҳамда уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш миллатимизга хос бўлган олий қадриятлардан бири ҳисобланади. Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки даврлариданоқ аҳолини ижтимоий ҳимоялашга, жумладан, ёши улуг, қарияларни, айниқса нафақа-хўрларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминловчи мустаҳкам меъёрий-ҳуқуқий асос ва механизмлар ишлаб чиқилиб, кўплаб қонун ва қарорларда бир қатор имтиёзлар белгилаб қўйилди. Нуронийларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлаш тизими яратилди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. М. Мирзиёев 2022 йил 20 декабрь куни Олий мажлис ва Ўзбекистон халқига қилган Мурожат-номасида бу масалага алоҳида тўхталиб, “2017 йилда кам таъминланган 500 минг оила ижтимоий ёрдам олган бўлса, бугунги кунга келиб 2 миллиондан ортиқ оилаларга кўмак берилмоқда. Ажратилган маблағлар эса 7 баробар кўпайтирилиб, йилига 11 триллион сўмга етди. Нуроний отахон ва онахонларимиз оила даврасида, ҳаж ва умра зиёратларида шукроналик дуоларини қилаётгани бизга куч ва ғайрат бағишламоқда” [1] дея алоҳида таъкид-ладилар.

Нуронийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ҳақида сўз кетар экан, мустақилликнинг илк кунларидан бошлаб ҳозирги кунгача бўлган даврда ишлаб чиқилган бир қатор чора-тадбирлар ва амалга оширилган ишларни холисона ва ҳаққоний ўрганиш муҳим ва долзарб масала ҳисобланади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили.

Нуронийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш тизими тарихини ўрганишга тааллуқли бўлган маълумотлар биринчи ўринда Президентимиз Ш.М.Мирзиёев ва биринчи Президентимиз И.А.Кари-мовларнинг асарлари, маърузалари ва кўрсатмалари, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўпламлари, Қашқадарё вилояти давлат архиви, Сурхондарё вилояти ҳокимиятининг жорий архиви ва “Нуроний” жамғармаси вилоят бўлимининг 2000 йилги ҳисоботларида кўплаб маълумотлар акс этган. Шунингдек, тадқиқотчилар Ш.Содиқова, Б.Бахтиёров, М.Абдуллаева, Д.Бабажанова, Л.Холикова, Л.Тангриев, А.Холбеков, Г.Алимова, А.Норбеков, М.Усмонова, Д.Аҳмедов ва бошқаларнинг тадқиқотларида ҳам маълум даражада бу масалалар ёритилган.

Ҳаётга мухаббат, ҳаётга ташналик ҳисси одамзот қалбидан бир умр ўчмайди

Тадқиқот методологияси.

Мақола умум қабул қилинган тарихий методлар -тарихийлик, қиёсий-мантиқий таҳлил, кетма-кетлик, холислик тамойиллари асосида ёритилган бўлиб, Ўзбекистонда мустақиллик йилларида нуронийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш тизими тарихи тадқиқ этилган.

Таҳлил ва натижалар.

Мустақиллик-нинг илк давридан аҳолини ижтимоий ҳимоялаш давлат сиёсатининг муҳим устувор йўналишига айланди. Жумладан нуронийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ҳам бундан мустосно эмас.

Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.Каримовнинг нуроний-ларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашнинг нақадар муҳимлиги тўғри-сидаги қуйидаги фикрларини келтир-моқчиман: “Ҳаётда ўзидан бирон-бир из, яхши ном қолдириш туйғуси одамни куч-қувватга тўлган, навқиронлик пайтида ҳам, кексайган чоғида ҳам тарк этмайди. Ҳаётга муҳаббат, ҳаётга ташналик ҳисси одамзот қалбидан бир умр ўчмайди.

Лекин, табиат қонуни шундайки, йиллар ўтиши билан одам балоғат, камолот давларидан ўтиб, кексалик палласига қадам қўяди. Шундай пайтда у, аввало, ўз оиласи, фарзандларининг, керак бўлса, маҳалла-кўй, жамиятнинг эътибори ва кўмагига кўпроқ муҳтожлик сезади.

Шунинг учун биз бугунги камолимизда, ҳаёт йўлларида эриша-ётган ютуқларимизда ота-оналаримиз, мўътабар қариялари-мизнинг беқиёс хизмати борлигини унутмаслигимиз, уларнинг оғирини енгил, ҳаётини фаровон қилишга интилишимиз лозим” [2,б.262].

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 66-моддасида “Вояга етган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота-оналари ҳақида гамхўрлик қилишга мажбурдирлар” [3,б.13] дейилади. Бошқа давлатлардан фарқли ўлароқ, Ўзбекистонда ушбу масалага бу тахлитда муносабатда бўлиши қариялар масаласи мамлакат ижтимоий-иқтисодий

✕
**1996 йилнинг 9 ойида
фахрийлар корхона-
лари томонидан 11,6 млн.
сўмлик иш бажарилди**

сиёсатида алоҳида ўринга эгалигидан далолатдир. Ўтган давр мобайнида уруш ва меҳнат фахрийларига, ёлғиз кексалар ва ногиронларга моддий, маънавий, тиббий ёрдам кўрсатиш ҳамда иккинчи жаҳон урушида ҳалок бўлган ватандошларимиз хотирасини абадий-лаштириш борасида ҳам катта кўламдаги ишлар амалга оширилди. 1995 йили фашизм устидан қозонилган ғалабанинг 50 йиллиги арафасида иккинчи жаҳон урушида шаҳид бўлган ва бедарак йўқолган 450 мингга яқин Ўзбекистонлик жангчилар хотирасини абадийлаштириш мақсадида 34 жилдлик “Хотира” китоби нашр этилди. Президентнинг 1994 йил 6 майдаги Фармонида мувофиқ 109 минг уруш қатнашчиси Ўзбекистон Республикасининг илк нишони -“Жасорат” ва “Шуҳрат” медаллари билан мукофотланди [4,б.17].

1996 йил 4 декабрда “Ўзбекистон фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш “Нуроний” жамғармаси тўғрисида”ги Президент Фармони эълон қилинди. Ушбу жамғарма фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш-диган нодавлат жамоат бирлашмаси сифатида тузилди. Фармонда жамғар-мани қўллаб-қувватлаш, унинг фаолияти учун зарур шарт-шароитлар яратиш давлат ҳамда ишлаб чиқариш корхоналари раҳбарлари, тадбиркорлар, бошқа юридик шахслар ва фуқароларнинг кекса авлод олдидаги фарзандлик бурчи, дея алоҳида таъкидланди. Қашқадарё вилоятида “Нуроний” жамғармаси бўлими фахрийлар корхоналарини ташкил этиш масаласига ҳам алоҳида эътибор бера бошлади. Хусусан, 1996 йилда вилоятда 42 та шундай корхоналар ташкил этилди. Уларда 280 нафар киши, жумладан, 185 нафар уруш ва меҳнат фахрийлари меҳнат қилдилар. 1996 йилнинг 9 ойида фахрийлар корхона-лари томонидан 11,6 млн. сўмлик иш бажарилди. Шу жумладан, 1,3 млн.

сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди. 8,9 млн. сўмлик қурилиш ва таъмирлаш ишлари бажарилди, аҳолига 1,4 млн. сўмлик турли хизматлар кўрсатилди [5].

Сурхондарё вилоятида ҳам нурунийларни ижтимоий ҳимоялаш бўйича муайян ишлар амалга оширилди. 1998 йилда вилоятда жами 159493 нафар нафақа олувчилар бўлган бўлса, уларнинг 35362 нафари ногиронлар эди. Иккинчи жаҳон уруши ногиронларининг сони 2061 нафарни ташкил этди.

“Нуруний” жамғармаси Сурхондарё вилоят бўлими ногиронларни моддий-иқтисодий жиҳатдан таъминлаш учун турли воситалардан фойдаландилар. 1998 йил давомида Ўзбекистон Республикаси Ижтимоий таъминот вазирлиги томонидан ажратилган 38 та ногиронлар аравачалари, 35 та эшитиш аппаратлари ҳамда 764 та таянч воситалари эгаларига етказилди. Шу йилнинг ўзида 92 нафар ногирон фахрийлар “Семашко”, “Сурхон” каби сиҳатгоҳларда ўз саломатликларини тикладилар.

“Нуруний” жамғармаси вилоят бўлимининг ташаббуси билан ижти-мой ёрдамга муҳтож ногирон-фахрийларни имтиёзли таъминлаш ишлари амалга оширилди. Унга биноан 6 минг нафар ногирон-фахрий рўйхати тузилди, электр қуввати, газ, коммунал тўлов бўйича уларга амалий ёрдам кўрсатилди. Шунингдек, вилоятда 566 нафар ногирон-фахрийлар ёқилғи маҳсулотларини имтиёзли олиш ҳуқуқига эга бўлдилар.

Яна шу нарсага эътибор бериш лозимки, бутун республикада бўлгани каби Сурхондарё вилоятида ҳам уруш қатнашчилари, уруш ногиронлари, уруш орти фахрийлари сони муттасил равишда камайиб борди. Жумладан, 2000 йил 1 январь ҳисобига кўра бу ерда уруш қатнашчилари сони 1116 нафарни

933 нафар ногиронлар сиҳатгоҳларга йўлланмалар олдилар

ташкил этган бўлса, шу йилнинг октябрида улар сони 272 нафарга камайди. Уруш ногиронларининг сони эса 292 нафарга камайди. Шу қисқа муддат ичида уруш орти фахрийларининг сони 1047 нафарга камайди.

Ушбу мисоллар шундан дарак берар эдики, фахрийлар, ёлғиз фахрийлар, уруш қатнашчилари сони йилдан-йилга мунтазам равишда камайиб борди. Ушбу фактнинг ўзи ҳам уларга бўладиган ғамхўрлик, давлат томонидан бериладиган моддий ва маънавий ғамхўрликни янада оширишни талаб қиларди. Айни пайтда, бундай ёрдамлар ўз ижобий таъсирини кўрсата бошлади. Вилоятда ўзгалар ёрдамига муҳтожлар сони камайиб борди. Хусусан, юқорида муддатлари келтирилган давр мобайнида вилоят бўйича ўзгалар ёрдамига муҳтож оилалар сони 146 тага камайди [6,б.3].

Вилоятда мавжуд уруш қатнашчилари, фронт орти фахрийларини ижтимоий ҳимоялашда уларни реабилитация техник воситалари билан таъминлаш алоҳида ўринга эга эди. Шунинг учун ҳам Сурхондарё вилоятида бу масалага катта эътибор берилди. Вилоят бўйича 1999 йилда 69 та ногиронлар аравачаси тарқатилган бўлса, бу рақам 2001 йилга келиб 189 тага етди. Шунингдек, 1999-2001 йилларда 182 та эшитиш мосламаси, шу давр мобайнида 1318 та қўлтиқ таёқ, 1615 та ҳасса топширилди. 2001 йилги маълумотларга биноан 933 нафар ногиронлар сиҳатгоҳларга йўлланмалар олдилар [7,б.1].

Юртимизда 2002 йил “Қарияларни қадрлаш йили” деб эълон қилиниши нурунийларни

ҳар томонлама ижтимоий қўллаб-қувватлаш борасидаги ишларни янада янги босқичга кўтаришда муҳим аҳамият касб этди. Айниқса, ижтимоий ҳимояга муҳтож ҳамда ногиронлиги бор нуруний отахон ва онахонларимизни қўллаб-қувватлаш ишлари яна ҳам жадаллашди.

Ҳақиқатдан ҳам, юқорида қайд этилгани каби, Ўзбекистон жамиятида нурунийларга булган муносабат ўта самимий, аниқ, манфаатли равишда олиб борилиши билан ажралиб туради. “Ҳозирги вақтда, - деган эди биринчи Президентимиз И.Каримов, - бундай фахрийларимизнинг сони 3 миллион 87 минг нафар кишини ташкил этади. Уларга ҳар ойда 28 миллиард сўм миқдорида пенсия тўланмоқда.

Давлат томонидан кўрсатилаётган ёрдам билан бирга, кексаларимизга кўпгина жамоат ташкилотларининг ҳам моддий ва маънавий кўмак бераётгани, бундай ҳаракат кенгайиб бораётгани, айниқса ибратлидир. Хусусан, кейинги пайтда биргина “Нуруний” жамғармаси томонидан уруш ва меҳнат фахрий-ларига 125 миллион сўмдан ортиқ ёрдам кўрсатилгани ҳам бунга мисол бўла олади” [8,б.163].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзгалар парваришига муҳтож ёлғиз кексаларни ижтимоий ҳимоя қилиш ҳақида”ги Фармониغا биноан рўйхатга олинган фуқароларга 55,4 млн. сўмлик 9 турдаги озиқ-овқат маҳсулотлари, ҳомийлар ҳисобидан 30,8 млн. сўмлик моддий ва инсонпарварлик ёрдами кўрсатилди. Шу билан бирга муҳтож ногиронларга 153 та ногиронлар аравачаси, 282 та ҳасса, 164 та қўлтиқ-таёқ, 83 та кўзойнак, 151 та эшитиш мосламалари тарқатилди. 259 нафар ёлғиз пенсионер турли сиҳатгоҳларга бориб соғлиқларини тикладилар [9,б.8].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 7 сентябрдаги ПҚ-459-сон Қарори билан тасдиқланган “2007-2010 йилларда ёлғиз кексалар, пенсионерлар ва ногиронларни аниқ ижтимоий муҳофаза қилиш ва уларга ижтимоий хизмат кўрсатишни янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғриси-да”ги дастури ҳам аввал қабул қилинган дастурларнинг мантиқий давоми бўлиб, унинг мақсади

ёлғиз кекса пенсионерлар ва ногиронларнинг, кам таъминланган оилалар ва боқувчисини йўқотган оилаларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги республикада амалга оширилиб келинаётган мақсадли ишларни янада чуқурлаштириш, уларнинг кўлами ва таъсирчанлигини оширишга хизмат қилди.

Дастур 3 та йўналишдан иборат бўлиб, унда 30 та чора-тадбирнинг ижроси кўзда тутилган. Шундан “Ижтимоий хизмат тизимини такомил-лаштириш тўғрисида”ги биринчи йўналишда 10 та чора-тадбир, “Ёлғиз-ларни даволаш ва соғломлаштириш, геронтологик ва гериаатрик ёрдамни кучайтириш тўғрисида”ги 2 – йўналишда 16 та чора-тадбир ва ёлғизларнинг “Уй-жой маиший шароит-ларини яхшилаш борасида”ги 3 – йўналишда 4 та чора-тадбир белгиланди.

Дастурда кўзда тутилган чора-тадбирларнинг ижроси учун жами 30144,3 миллион сўм ажратилган бўлиб, улардан 14282,8 миллион сўм (режанинг 47,4 фоизи) бюджет маблағидан, 15862,2 миллион сўми (52,6 фоизи) эса идора ва ташкилотлар, ҳомийлар маблағларидир [10.б.5].

2015 йилнинг “Кексаларни эъзоз-лаш йили” деб эълон қилингани ва мазкур йўналишда Давлат дастури қабул қилингани мамлакатимизда кекса авлодни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларга эҳтиром кўрсатиш борасидаги ишларни янада юксак босқичга олиб чиқди. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Давлат дастурига мувофиқ мазкур йилда 21 минг 98 нафар уруш ва меҳнат fronti фахрийлари соғломлаштириладиган 37 та санаторий рўйхати тасдиқланиб, уларнинг 15 тасини касаба уюшмалари тизимидаги санаторийлар ташкил этди. Касаба уюшмалари тизимидаги барча санаторийларда 1941-1945 йиллардаги уруш ва

меҳнат фронти фахрийларини давлат бюджети ҳисобидан сифатли ва самарали соғломлаштириш учун барча зарур шарт-шароитлар, қўшимча қулайликлар яратилди. Хусусан, касаба уюшмалари тизимидаги 15 та сана-торийда қарийб 11 миллиард сўмлик қурилиш, реконструкция ва капитал таъмирлаш ишлари амалга оширилиб, имкон қадар пастки қаватларда ва муолажа ўтказиладиган бўлимларга яқин жойларда “Уруш ва меҳнат фронти фахрийлари бўлимлари” ташкил этилди. Мазкур бўлимлар энг замонавий юмшоқ ва қаттиқ жиҳозлар, тиббий асбоб-ускуналар билан таъминланди. 2014 йилдан бошлаб Меҳнат вазирлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги БМТ Тараққиёт дастури билан ҳамкорликда мамлакатда ёлғиз кексаларга ва ногиронларга профессионал ижтимоий хизмат кўрсатиш” лойиҳасини амалга ошириб келмоқда. Ушбу лойиҳа кўмагида “Кексаларни эъвозлаш йили” Давлат дастури доирасида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкама-сининг 2015 йил 10 августдаги 237-сонли “Кексалар ва ногиронларни манзилли ижтимоий ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” [11]ги қарори қабул қилинди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 5 февралдаги 31-сонли “Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги тизимининг тургун даволаш-профилактика муассасаларида овқатла-нишни ташкил этиш ва унинг учун ҳақ тўлаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш

тўғрисида” [12]ги қарорига кўра II ва III гуруҳ ногиронлари, болалиқдан ногиронлар, 1941-1945 йиллардаги уруш ногиронлари ва қатнашчилари, шунингдек уларга тенглаштирилган шахслар ҳамда Чернобил АЕСидаги ҳалокат оқибатларини тугатишда қатнашган ногирон шахслар Тиббиёт муас-сасаларида ов-қатланиш тўловидан озод қилинди.

Жумладан, 2016 йилнинг биринчи чорагига қадар 228 564 нафар нуроний бепул чуқур тиббий кўрикдан ўтказилиб, 8678 нафар нуронийнинг санаторийларда соғлиқларини тиклаш ташкил этилди. Шунингдек, 179 240 нафар нуронийнинг юртимиздаги диққатга сазовор турли масканларига саёҳат қилишларига шароит яратилди.

Давлатимизнинг ижтимоий ҳимоялаш дастурлари асосида кекса авлод вакилларининг 1620 нафарига ногиронлар аравачаси, 1532 нафарига эшитиш мосламаси, 1600 нафарига ҳасса (қўлтиқ таёқ), 400 нафарига кўзойнак, 3005 нафарига эса бошқа реабилитация воситалари берилди.

2019 йил 1 апрелдан бошлаб шароити оғир ва кам таъминланган кексаларга шифокорларнинг рецепт-ларига асосан 3 ойлик эҳтиёждан келиб чиқиб дори воситалари, тиббий ва махсус протез-ортопедия мослама-лари олиб берилди ҳамда жарроҳлик амалиётларининг харажатлари қопланди. Бу Президентнинг 15 мартда-ги қарорида [13] кўзда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кексалар ва ногиронларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2016 йил 28 декабрдаги ПҚ-2705-сон қарори [14] қабул қилинди.

2017 йилнинг юртимизда “Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили” деб эълон қилинишида ҳам катта маъно-

“Инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устун” деган олижаноб ғояни изчиллик билан ҳаётга татбиқ этишдан иборат

✕ ҳар йили октябрь ойининг биринчи ҳафтаси “Кексалар ҳафталиги” этиб белгиланди

мазмун бор. Бу ҳақда Президентимиз Ш. М. Мирзиёев алоҳида гапириб, “Бу ислохотларнинг асосий мақсади – аҳоли учун муносиб ҳаёт даражаси ва сифатини таъминлашдир. Энг асосий устувор вазифа “Инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устун” деган олижаноб ғояни изчиллик билан ҳаётга татбиқ этишдан иборат.

Бугун ҳаётимизнинг ўзи Конс-титутциямизда ифодасини топган энг асосий мақсад – инсон манфаатларини ҳар томонлама таъминлаш масаласини долзарб вазифа қилиб қўймоқда. Инсон манфаатларини таъминлаш учун эса аввало одамлар билан, халқ билан мулоқот қилиш, уларнинг дарду ташвишлари, орзу-ниятлари, ҳаётий муаммо ва эҳтиёжларини яхши билиш керак. Халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилиши керак ва бу ҳақиқатни аввало барча бўғиндаги раҳбарлар яхши тушуниб олиши зарур” [15] деган эди.

2017 йил 7 февралда қабул қилинган “2017-2021 йилларда Ўзбекистонни ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси” [16]нинг тўртинчи йўналишида ҳам пенсионерлар, ногирон, ёлғиз кексаларнинг тўлақонли ҳаёт фаолиятини таъминлаш учун уларга тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш тизимини янада ривожлантириш ва такомиллаш-тириш каби масалаларнинг ўрин олган.

Бундан ташқари ушбу тизимдаги ишларни такомиллаштириш ҳамда нуронийларни янада ҳар томонлама қўллаб-қувватлашни кучайтириш бора-сида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Меҳнат фахрийси” кўкрак нишонини таъсис этиш тўғрисида” 2017 йил 14 июлдаги ПҚ-3133-сон қарори [17] асосида ўша йилнинг ўзида 959 нафар нуроний “Меҳнат фахрийси” кўкрак нишони билан тақдирланди. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Кекса авлод вакилларининг жамиятдаги ўрни ва ижтимоий фаоллигини янада ошириш

чора-тадбирлари тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 апрелдаги “Аҳоли муаммолари билан ишлашда маҳалла институтининг мавқеини тубдан ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-5700-сон Фармони билан “Кексалар маслаҳати” гуруҳлари ташкил этилди. 2019 йил 27 сентябрдаги 816-сон, “Кексаларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштиришнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида” қарори [18] асосида “1 октябрь- Халқаро кексалар куни” ни мамлакатимизда муносиб нишонлаш мақсадида ҳар йили октябрь ойининг биринчи ҳафтаси “Кексалар ҳафталиги” этиб белгиланди. 2020 йил 9 июнда қабул қилинган “Фахрий мураббий” орденини таъсис этиш тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни асосида 2858 нафар “Фахрий мураббий” орденига номзод нуронийлар рўйхати шакллантирилди. 2020 йилнинг биринчи ярмидаёқ 228 минг 564 нафар нуроний бепул чуқур тиббий кўрикдан ўтказилиб, 8678 нафар нуронийнинг санаторийларда соғлиқларини тиклагани ҳам тизимда амалга оширилган ишларнинг яққол ифодасидир.

Шунингдек, 179 240 нафар нуронийнинг юртимиздаги диққатга сазовор турли масканларига саёҳат қилишларига шароит яратилди. Давлатимизнинг ижтимоий ҳимоялаш дастурлари асосида кекса авлод вакилларининг 1620 нафарига ногиронлар арава-часи, 1532 нафарига эшитиш мосла-маси, 1600 нафарига ҳасса (қўлтиқ таёқ), 400 нафарига кўзойнак, 3005 нафарига эса бошқа реабилитация воситалари берилди. Шу билан бирга эҳтиёжманд оилаларда яшаётган кексаларнинг хонадонларида ҳашар ўтказилиб, уларга доимий равишда озиқ-овқат маҳсулотлари ҳамда дори-дармон воситалари етказиб берилмоқда.

Бундан ташқари 23818 нафар якка-ёлғиз қариялар ва ногиронларга жами моддий ёрдам ҳамда “Меҳрибонлик”, “Саховат” ва “Мурувват” уйларида яшовчиларга мурувват ёрдамларини мунтазам кўрсатиш тизими йўлга қўйилди. “Дори-дармон” АК ҳисобидан 125 млн. сўмлик дори-дармонлар уруш қатнашчилари, ёлғиз пенсионер ва ногиронларга бепул етказиб берилди.

126 та туман (шаҳар)да кекса авлод вакиллари учун “Нуронийлар масканлари” ташкил этилди. “Нуроний” жам-фармасининг барча ходимларига пенсияларни 100 фоиз миқдорида тўлаш тизими йўлга қўйилди. “Кексалик гаш-ти” журнали таъсис этилди. Ушбу журнал ва “Нуроний” газетаси мунтазам чоп этилиши йўлга қўйилди.

2020 йил давлатимиз раҳбарининг Олий Мажлисга Мурожаатномасида кексалар, жумладан, ёлғиз кексалар билан ишлаш, уларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича яхлит ва таъсирчан тизим яратиш зарурлиги, бу тоифа учун ажратилаётган ижтимоий тўловлар миқдорини қайта кўриб чиқиш кераклигини алоҳида таъкидлаган бўлса, жорий йил “Агар катта авлоднинг билими ва тажрибасини, узоқни кўра олиш фазилатларини ёшларимиздаги ғайрат-шижоат, мардлик ва фидойилик билан бирлаштира олсак, кўзлаган марраларга албатта етамиз. Нуроний отахон ва онахонларимизни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашимиз ҳам қарз, ҳам фарздир” [19], деган қатъий чорловлари билан уларга бўлган юксак эҳтиромини намоён этди. Шунингдек, республика “Нуроний” жамфармасининг молиявий имкониятлари янада кенгайтирилиши, бунинг учун ушбу жамфармага бюджетдан 100 миллиард сўм ажратилиши, ўзгалар парваршига муҳтож бўлган 16 мингдан зиёд кексаларга ёрдам бериш, тўловлар миқдо-

рини ошириш, кўрсатиладиган ижтимоий хизматлар кўламини кенгайтириш вазифалари ҳам белгилаб берилди.

Ўзбекистон аҳолисининг қарийб ўндан биринигина ташкил этаётган кекса авлод вакиллари-нинг ҳар бири нафақат моддий, балки маънан, руҳан ҳам қўллаб-қувватланишга муносибдир. Маълумот ўрнида айтиш жоизки, 2020-йил сўнггида юртимизда пенсия ва нафақа олувчиларнинг умумий сони 3 миллион 824 мингга ташкил этган бўлса, уларнинг 2 849 118 нафари ёшга доир пенсия олувчилар, 402 нафари Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари, 15 нафари эса меҳнат фронти фахрийларидир.

2020 йил мазкур ойлик илк бор мамлакатимиз бўйлаб юксак савияда ташкил этилиб, унга жами 56 минг 228 нафардан ортиқ кексалар қамраб олинди. Уларнинг 10 151 нафари кам таъминланган, ижтимоий ҳимояга муҳтож нуронийлар экани эса тадбирнинг аҳамиятини янада оширди [20].

Кекса саёҳатчиларнинг мароқли дам олишлари учун республикамиздаги меҳмонхона ва меҳмон уйлари, умумий овқатланиш жойларидаги

касаба уюшмаси аъзоларининг пенсионер ота-оналари имтиёзли, 300 нафари бепул соғломлаштирилди

хизматлар учун эса чегирмалар жорий этилди. Шунингдек, ойлик мобайнида “Ўзбекистан Аирвайс” АЖ томонидан ички авиа йўналишларда, “Ўзбекистон темир йўллари” АЖ томонидан республика ичидаги амалдаги тарифларга ҳамда “Ўзавтотранс Сервис” МЧЖ

томонидан маҳаллий йўналиш-ларда қатновчи автобус чипта нархларига ҳам 15 фоиздан 25 фоизгача ихтиёрий чегирмалар берилди.

Ўзбекистон Мусулмонлар идораси ҳузуридаги “Вақф” хайрия жамоат фонди томонидан Тошкент шаҳри, Самарқанд, Бухоро, Қашқадарё, Хоразм ва Навоий вилоятларидаги 14 та зиёратгоҳга кексаларнинг бепул киритилиши йўлга қўйилганида ҳам уларни руҳан қўллаб-қувватлаш кўзда тутилган. Шунингдек, Маданият вазирлиги томонидан ҳам Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро, Қашқадарё, Самарқанд, Сирдарё, Сурхондарё ва Хоразм вилоятларидаги 49та маданий мерос объект-ларига киришда чегирмалар жорий қилинди. 1200 нафар фахрийларнинг концерт ва театрларга ташрифи ташкил этилди.

Шу ўринда айтиш жоизки, ўтган йили Касаба уюшмалари Федерацияси Кенгаши ва “Нуроний” жамғармаси томонидан жами 22845 нафар кексалар ва ногиронлиги бўлган шахслар, шу жумладан, уруш ва меҳнат fronti фахрийлари соғломлаштирилди.

Корхона, ташкилот ва муассаса-ларда меҳнат қилаётган 3508 нафар пенсионерлар, шунингдек, касаба уюшмаси аъзоларининг пенсионер ота-оналари имтиёзли, 300 нафари бепул соғломлаштирилди.

Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлигининг “Нуроний” жамғармаси Республика Бошқарувига тақдим этган маълумотга кўра, 12 минг 876 нафар кекса нуронийлар турли санаториялар ва сиҳатгоҳларда соғлиқ-ларини тиклаган, 66 минг нафари бепул чуқур тиббий кўрикдан ўтказилган.

Президентимизнинг 2016-йил 28-декабрдаги “Кексалар ва ногиронларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш тизимини янада такомиллаштиришга

× Тақдирланган фахрийларга жами 2п миллион 404 минг сўм миқдоридаги мукофот пул-лари жамғарма ҳисобидан топширилди

доир қо‘шимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори асосида эса “Нуроний” жамғармаси Республика Бошқарувининг мурожаатига мувофиқ, “Дори-дармон” акциядорлик компа-нияси томонидан жамғармага тақдим қилинган 1860 дона дори-дармон аптекалари Қорақалпоғистон Респуб-ликаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида истиқомат қилиб турган ногиронлар ва ёлғиз кексалар, Иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари ва меҳнат fronti фахрийларига етказиб берилди.

Касаба уюшмалари ташкилотлари томонидан 240 нафар ёлғиз кекса ва ногиронларга 57,8 миллион сўмлик коммунал хизматлар учун тўловлари қисман қоплаб берилди. Республика-миздаги “Саховат” ва “Мурувват” уйларида истиқомат қилаётган қария-ларга, ногирон ҳамда ёлғиз кексаларга касаба уюшмалари ҳисобидан 75,6 миллион сўмлик хайрия ишлари амалга оширилди.

2020-йили Ватанимиз давлат мустақиллигининг 29 йиллиги муносабати билан иқтисодиёт, ишлаб чиқариш, илм-фан, маданият, таълим, соғлиқни сақлаш, юриспруденция ва бошқа соҳалардаги узоқ йиллик ҳалол меҳнатлари учун ҳамда ишламасдан, жами-

ятда мустақкам оилани сақлаб қолган оналардан иборат жами 393 нафар фахрийлар, жумладан, уларнинг 144 нафари I-даражали, 124 нафари II-даражали, 125 нафари III-даражали “Меҳнат фахрийси” кўкрак нишони билан тақдирланди. Тақдирланган фахрийларга жами 211 миллион 404 минг сўм миқдоридаги мукофот пуллари жамғарма ҳисобидан топширилди. 2021 йил 31 августда Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг 30 йиллик байрамига бағишланган тантанали маросимда Президентимиз Шавкат Мирзиёев “Ватанимиз мус-тақиллиги биз учун куч-қудрат ва илҳом манбаи, тараққиёт ва фаровонлик асоси” номли маърузасида, “Мам-лакатимизда олиб борилаётган жадал ва кенг кўламли ислохотлар юртимизда янги даврни-янги Ўзбекистон даврини бошлаб берди” [21] дея алоҳида таъкидладилар.

Янги Ўзбекистон стратегиясида барча соҳа ва тармоқлар, минтақа ва ҳудудлар, хусусан, ҳар бир маҳалла бўйича олдимишга янада юксак вазифалар қўйилмоқда. Бу улғувор мақсад ва ғояларни амалга ошириш, янги Ўзбекистонни барпо этиш ва Учинчи Ренессансга пойдевор қўйиш, Ватанимиз тараққиёти, халқимиз фаровонлиги ва бахт саодати йўлида изчил олиб борилаётган, ҳеч қачон ортга қайтмайдиган ҳаётбахш ислохотлар самарадорлигини таъминлаш йўлида мамлакатимизда исти-қомат қилаётган 3 миллионга яқин нуронийлар ҳам ташаббусни қўлга олиб, бир ёқадан бош чиқариб, аҳиллик ва ҳамжиҳатликда фаол саъй-ҳаракатларни амалга оширмоқда.

Маҳаллаларда маънавий муҳитни янада яхшилашнинг энг самарали тизими сифатида йўлга қўйилган “Ҳар бир нуроний – беш нафар ёшга мураббий” тамойили асосида 30 минг 428 нуроний 147 минг 186 нафар тарбияси

× Тақдирланган фахрийларга жами 211 миллион 404 минг сўм миқдоридаги мукофот пуллари жамғарма ҳисобидан топширилди

оғир, маънавий кўмакка муҳтож ва уюшмаган ёшга бириктирилди [22]. Президентимиз Ш.М. Мирзиёвнинг 2022 йил 1 мартдаги “Оила ва хотин-қизлар билан ишлаш, маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-81-сон [23] Фармонида асосан, ижтимоий ҳамжиҳатлик ва адолатлилик тамо-йиллари асосида кекса авлод вакилларининг ҳаёт сифати ва узоқ умр кўриш даражасини ошириш, уларга соғлиқни сақлаш, ижтимоий ҳимоя, таълим, маданият ва транспорт тизимларидан кенг фойдаланиши учун қулай шарт-шароитлар яратиш, шунингдек, замонавий иқтисодиётда кекса авлод вакилларининг ҳуқуқий ва молиявий саводхонлигини ошириб боришга шароитлар яратиш нуроний ва кексаларни қўллаб-қувватлаш бўйича давлат сиёсатининг асосий йўналиш-лари этиб белгиланди.

Юқоридаги Фармон ижросини таъминлаш ҳамда ислохотлар изчиллигини таъминлаш мақсадида Президентимизнинг 2022 йил 1 мартдаги “Маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолия-тини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-147-сон қарорига [24] мувофиқ, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги Маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги сифатида қайта ташкил этилди.

Мамлакатимизда кексаларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг турмуш даражаси ва ижтимоий фаолликларини янада ошириш

мақсадида 2022 йил 15 мартда Президентнинг “Нуронийларни ҳар томонлама қўллаб қувватлаш, уларнинг турмуш даражасини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-167-сон қарори[25] қабул қилинди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022 йил 28 январдаги 2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”[26] ги ПФ-60-сон фармонида ҳам бу масалалар изчил давом эттирилиши қатъий белгилаб қўйилган.

Инсон қадрини улуғлаш – юртимизда яшаётган ҳар бир одамнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларини таъминлаш демакдир.

Муҳтарам уруш ва меҳнат фахрийларини, азиз аёлларимиз ҳамда ёшларимизни қўллаб-қувватлаш, кўмак-камуҳтож инсонларга ғамхўрлик кўрсатишга алоҳида эътибор берамиз”[27] дея алоҳида таъкидлаган эдилар.

“Инсон қадрини улуғлаш ва шифокор меҳнатини қадрлаш” тамойили асосида”[28] ҳар йили минг нафар бемор шифокорлар, айниқса соҳада бир умр меҳнат қилган фахрийларга юқори технологик опера-циялар давлат ҳисобидан бепул ўтказилади.

Хулоса.

Шундай қилиб, юқоридаги маълумотлар, таҳлиллار юзасидан куйидаги хулосаларга келинди:

1. Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки даврлариданоқ аҳолини ижтимоий ҳимоялашга, жумладан, ёши улуғ, қарияларни, айниқса нафақахўрларнинг ижтимоий ҳимоя-сини таъминловчи мустаҳкам меъёрий-ҳуқуқий асос ва механизмлар ишлаб чиқилди.

2. Ўзбекистон фахрийларни ижти-мой қўллаб-қувватлаш “Нуроний” жамғармаси тўғрисида”ги Президент Фармони эълон қилиниб, Бу жамғарма фахрийларни ижтимоий қўллаб-қувватлайдиган нодавлат жамоат бир-лашмаси сифатида самарали фаолият юритди.

3. Ўзбекистонда “Нуронийларни ҳар томонлама қўллаб қувватлаш, уларнинг турмуш даражасини ошириш мақсадида кўплаб қонун ва қарорлар қабул қилиниб, бир қатор имтиёзлар белгилаб қўйилди.

4. Мустақиллигимизнинг ўтган дав-ри мобайнида ёши улуғ нуронийларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор берилиб катта ҳажмдаги маблағлар ажратилди. Бундан кейин ҳам бу каби эзгу ишлар янада юкса-лиши шубҳасиздир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Янги Ўзбекистон газетаси. 2022 йил 21 декабрь.
2. Каримов И. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10.- Тошкент: Ўзбекистон, 2002. - Б.162.
3. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.- Тошкент: Ўзбекистон, 2008.-Б.13.
4. Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари.-Тошкент. 2004. №1.-Б.17.
5. ҚВДА 142-фонд, 1-рўйхат, 470-иш, 28-варақ.
6. Сурхондарё вилояти ҳокимиятининг жорий архиви. “Нуроний” жамғармаси вилоят бўлимининг 2000 йилги ҳисоботлари. - Б.3.
7. Ўша жойда.- Б.1.
8. Каримов И. Хавфсизлик ва тинчлик учун курашмоқ керак. Т.10.- Тошкент: Ўзбекистон, 2002.-Б.163.
9. Саҳоват.-Тошкент, 2004. №2. -Б.8.
10. Саҳоват.-Тошкент, 2006.№5-6. Б.5.
11. <https://lex.uz/docs/2718856>
12. <https://lex.uz/uz/docs/-3083192>
13. <https://uza.uz/uz/posts/>
14. “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”. 2017 йил 9 январ, 1-сон, 10-модда.
15. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маърузаси. 2017 йил 15 январь.
16. ПФ-4947-сонли Фармон.
17. <https://lex.uz/docs/3270589>
18. <https://lex.uz/docs/-4532381>
19. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>
20. Ижтимоий ҳаёт 2021йил.14 Апрель
21. Сурхон тонги. 2021 йил 13 октябрь.
22. Янги Ўзбекистон газетаси. 2021 йил.3 Декабрь.
23. <https://lex.uz/ru/docs/-5884143>
24. <https://lex.uz/uz/docs/-5884094>
25. <https://www.lex.uz/uz/docs/-5910513>
26. <https://lex.uz/docs/5841063>
27. Янги Ўзбекистон газетаси. 2022 йил. 1 январь
28. Янги Ўзбекистон газетаси. 2022 йил. 19 март.